

формуванні моральних громадян суспільства. Доктор М.В.Берковіц пропонує 7 частин моральної людини: моральна поведінка, моральні цінності, моральний характер, моральні мотиви, моральні емоції, моральна ідентичність, мета-моральні характеристики [4].

Отже, науковці, що займаються проблемами моральної освіти, повинні зосередити увагу на подоланні перешкод, що заважають розвитку моральної освіти.

Література

1. Красовицький М. Моральне виховання учнів у теорії та практиці американських шкіл // Рідна школа. – 1998. – № 4. – С.30-52.

2. Малькова З. А. Актуалізація проблем виховання в США // Педагогіка. – 2000. – № 7. – С.79-88.

3. Bennet W. J. Moral literacy and the formation of character and civic education in the elementary school. – New York: Teacher College Press, 1991.

4. Berkowitz M. W. The education of the complete moral person. – Copyright, 1998 // [http // www.uni-konstanz.SIG-MDE](http://www.uni-konstanz.SIG-MDE)

5. Education 2000. Holistic perspective. Global Alliance for Transforming Education, 1991.

6. Huitt W. Moral and character development, 2000 // [http // www.valdosta.peachnet.edu/whuitt...chr/morch.html](http://www.valdosta.peachnet.edu/whuitt...chr/morch.html)

7. Pritchard I. Character education: Research prospects and problems // American Journal of Education. – 1996. – № 4. – P.469-495

8. Ryan K. And Lickona T. Character development: The challenge and the model. In Ryan K. And McLean G. F. (Eds), Character development in schools and beyond. – New York: Praeger, 1987.

9. Turiel E. The development of social knowledge: Morality and convention. – New York: Cambridge, 1983.

10. Walberg H., Wynne E. Character education: Toward a preliminary consensus // Moral development and character education: A dialogue (PP. 19-36). – Berkley, CA: McCutchan, 1983.

Борисов В.В.

Краматорський економіко-гуманітарний інститут

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ

Указ Президента України “Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян”, “Про комплексну програму профілактики злочинності на 2001-2005 рр.” вимагають від психолого-педагогічної науки пошуку шляхів якісного вдосконалення виховання підростаючого покоління. У

контексті цих документів треба звернути увагу на правове виховання та формування національної самосвідомості молоді. Йде робота над створенням такої моделі вихованості людини, яка дозволяла б їй вирішувати складні питання своєї життєтворчості, успішно досягати індивідуальні і суспільні цілі. “Стосовно виховання особистості мірилом унормованості поведінки служить її відповідність соціальним нормам, тобто вимогам суспільства до якого належить індивід. Звичайно, що цивілізоване суспільство завжди гармонійно поєднує, зокрема, загальнолюдські і національні моральні норми – цінності, які і мусить свідомо привласнити людина” [1, С. 7].

“Програма дослідження – схема, яка є підґрунтям процесу збору даних, аналізу і інтерпретації даних. Це логічна модель доказів, яка дає можливість зробити валідні каузальні висновки” [6]. Якщо не має адекватної або приблизно подібної для даного випадку програми дослідження, кращі вимірювання виявляються некорисними, бо не можна буде визначити їх значення. І хоча перевірка гіпотез звичайно вважається найбільш важливою у всіх суспільних науках, дослідження може мати багато цілей і його програма, максимально вірогідна для даного випадку, буде залежати від його мети. Деякі дослідницькі проекти є пошуковими. Вони призначені для того, щоб ближче познайомити нас з явищами, які ми збираємось досліджувати, дати можливість більш точно сформулювати проблеми і можливо побудувати гіпотези. Деякі проекти включають в свій склад описові дослідження. Наше ж дослідження призначено перевірити гіпотезу, тому воно є пояснюючим дослідженням. Така типологія зручна тому, що дослідження кожного типу передбачає свою програму. Пошукові дослідження вимагають скоріше гнучкості, ніж точності. Програми пошукового дослідження повинні давати лише можливість спостерігати відповідні явища. Програми пояснюючих досліджень повинні не тільки забезпечувати об’єктивне спостереження, але і давати можливість робити висновки відносно причинного впливу змінних одна на одну. Програма дослідження дає можливість зняти будь-які вірогідні пояснення, які спостерігаються і виступають альтернативними стосовно до каузальної гіпотези, яку ми перевіряємо.

Поза залежністю конкретної мети дослідження програма дослідження повинна включати наступні основні елементи:

- 1) викладення мети дослідження;
- 2) викладення гіпотези, яка підлягає перевірці;
- 3) специфікацією змінних, які використовуються;
- 4) спосіб операціоналізації і вимірювання змінної;
- 5) детальний опис організації і проведення спостережень;
- 6) узагальнення міркувань майбутнього аналізу зібраних даних.

Оскільки наша програма спрямована для підвищення рівня національної самосвідомості, національна самосвідомість і буде залежною змінною.

Розглянемо деякі можливі альтернативні конкуруючі гіпотези, які здатні пояснити результати.

1. Навіть якщо ми не проводили ніякої роботи, рівень національної самосвідомості все одно підвищився.

2. У студентів, які прийняли участь в нашому дослідженні, інше родинне життя, і саме воно вплинуло на результат, а не організована нами програма по формуванню національної самосвідомості.

3. Хоча наша робота може дати тимчасовий ефект, поступово він зійде нанівець і рівень національної самосвідомості знизиться.

Альтернативна гіпотеза (1), по суті, стверджує, що програма не здійснює ніякого впливу. Маючи тільки спостереження за однією групою, ми не можемо показати, так це чи ні. Ми ніколи не визнаємо, як відбувався би розвиток тих, хто прийняв участь в програмі, якщо б вони не прийняли участі в програмі по формуванню національної самосвідомості, але ми можемо включити в програму експериментальну групу молодих людей, які не пройшли за нашою програмою, але у всіх інших відношення дуже схожих з тими, хто через неї пройшов. Потім ми можемо порівняти рівень національної самосвідомості тих, хто прийняли і тих, хто не прийняв участь у нашій програмі і стверджувати, що різниці між цими показниками обумовлені впливом нашої програми, бо ми можемо вважати, що ті, хто прийняли участь в нашій програмі, мали б такий рівень національної самосвідомості, як і їх однолітки, які не були охоплені “програмою по формуванню національної самосвідомості”.

Спостереження за контрольною групою (за тими, хто не приймає участі в програмі) дає можливість нам встановити причинний зв'язок між участю в програмі і рівнем національної самосвідомості.

Альтернативна гіпотеза (2) полягає в тому, що наочне відношення між участю в програмі і рівнем національної свідомості є примарним. Гіпотеза стверджує, що умови в сім'ї та родині є причиною рівня національної самосвідомості. Так тлумачення передбачає, що існує процес відбору, при якому ті, хто має в родині підтримку, і ті, хто скоріше за все погодяться на участь в програмі – ті самі люди.

Одне лише спостереження не дасть нам можливості виключити цю можливість, але наявність контрольної групи – як у випадку (1), – дає можливість визначити, так це чи ні. Включення гіпотези (2) вимагає від проведення ще одного спостереження, в ході якого будуть зібрані дані про сімейні і родинні умови. Можливо, ми отримаємо деякі об'єктивні показники цієї змінної (наприклад, етнічний склад родини, рівень освіти і фах батьків). Таким чином ми не тільки збільшимо обсяг даних, а і використаємо інший метод збору матеріалу – особистісне інтерв'ю.

Альтернативна гіпотеза (3) вводить в дослідження час. Якщо нам потрібно його враховувати, необхідно проводити інтерв'ю і тестування рівня національної свідомості як для учасників програми, так і для контрольної групи не тільки через рік після проведення роботи, але і через два. Причина проведення наступних

спостережень за учасниками програми є наочною, бо гіпотеза (3) стверджує, що за певних умов у учасників програми знизиться рівень національної самосвідомості. Але необхідно провести спостереження і за контрольною групою, щоб впевнитися, що зміни показників рівня національної самосвідомості учасників програми в наступні роки не є результатом впливу інших факторів, таких, як дорослішання або погіршення матеріального становища.

Цей короткий огляд деяких можливих конкуруючих гіпотез, здатних поставити під сумнів отримані результати, дає можливість розробити більш детальну програму дослідження. Така нова програма повинна включати наступні основні етапи:

1. Сформуванню вибірку з числа студентів, які відібрані для участі в “програмі формування національної самосвідомості”, і вибірку з студентів, які мають той же склад характеристик, релевантних з точки зору національної самосвідомості (наприклад, стать, вік, освіта), але які не повинні приймати участь в “програмі”.

2. Взяти інтерв'ю у студентів, які приймуть участь в “програмі формування національної самосвідомості”, і водночас взяти інтерв'ю у контрольній групі, щоб отримати самозвіти і інформацію про родинні умови.

3. Через рік після того, як студенти прийняли участь в “програмі формування національної самосвідомості”, протестувати як учасників, так і не учасників, щоб отримати достовірну інформацію.

Мета гарної програми – дати можливість з максимально можливим ступенем впевненості визначити результати впливу однієї змінної на іншу. Програми дослідження дозволяють зробити це, даючи можливість в деякій мірі контролювати умови, в яких взаємодіють змінні. Такий контроль – основне поняття для програми. Програми дослідження можна класифікувати за ступенем контролю, який вони забезпечують.

Експеримент – класичний спосіб наукового доказу. Він заснований на передбаченні, що зміни в значенні одної змінної викликають зміни в значенні іншої змінної (наприклад зміна температури викликає зміну в якостях мастила). Твердження що одне явище стало причиною іншого, ґрунтується на понятті зміни. Преш ніж стверджувати, що має місце причинний вплив, ми повинні бути підготовлені до демонстрації, що відбулись зміни, а поняття зміни передбачає порівняння.

В своїй роботі ми скористалися програмою експерименту з трьома контрольними групами, яка була розроблена Р.Соломоном (Див. табл. 1).

Таблиця 1.

Програма експерименту з трьома контрольними групами (Р.Соломон).

Група	Етап 1	Етап 2	Етап 3	Формула результату
Експериментальна	Попередній тест	Стимул	Контрольний тест	Результат (В)= [(Контрольний тест

Контрольна 1	Попередній тест		Контрольний тест	ЕГ – Попередній тест ЕГ) – (Контрольний тест КГ 1 – Попередній тест КГ 1)] – [(Контрольний тест КГ 2) + (Контрольний тест ЕГ – Контрольний тест КГ 3)]
Контрольна 2		Стимул	Контрольний тест	
Контрольна 3			Контрольний тест	

Ця програма дає можливість оцінити (і тим самим виключити в якості конкуруючого пояснення результатів експерименту) вплив побічних факторів. В цій програмі додана третя контрольна група, яка не отримує ані попереднього тесту, ані стимулу. Будь-яка різниця між оцінками попереднього і контрольного тестів в цій групі може виникати тільки за рахунок впливу побічних факторів. Якщо ми здатні відрахувати цю різницю з результату експерименту, тоді ми здатні відкинути результати впливу побічних факторів і зміни, які відбуваються в результаті такого впливу у досліджуваних; і ми можемо сподіватися на виключення альтернативної гіпотези, яка полягає в передбаченні того що саме ці впливи, а не незалежна змінна були причиною зміни рівня національної самосвідомості в експериментальній групі від етапу 1 до етапу 3. Труднощі полягають в тому, що контрольна група 3 не підпадала під попереднє тестування. Якщо всі наші групи в основному схожі між собою, ми можемо вважати, що їх оцінки в попередньому тесті повинні бути досить близькими, і просто надати контрольній групі 3 в попередньому тесті оцінку, яка дорівнює середнім балам експериментальної і першої контрольної груп. Тоді ми можемо вирахувати цю оцінку з оцінки контрольної групи 3 в контрольному тесті, щоб отримати міру змін, які виникли в наслідок впливу сторонніх факторів і природних змін, що відбуваються з респондентами. Знявши і ці зміни, ми можемо більш чітко побачити результати впливу незалежної змінної на залежну.

Формула результату передбачає використання певних одиниць обчислення. Інтервальні дані, безумовно, надають нам більш повну інформацію, включаючи категоризацію, ранжування і встановлення інтервалів. Інтервальні значення підлягають певним арифметичним маніпулюванням. Головною одиницею для інтервальних даних є середнє геометричне, яке визначає місце середньої точки в розподілі з позицій як кількості ознак від кожного краю розподілу до цієї точки, так і відстань між нею і кожною ознакою.

$$\bar{X} = \frac{\sum_{i=1}^N X_i}{N}, \quad (4)$$

де N – кількість випадків;

X_i – значення кожного окремого випадку;

$\sum_{i=1}^N$ – знак суми значень всіх окремих випадків від 1 до N.

Треба звернути увагу на те, що у підрахуванні використовується складання і ділення, дві арифметичні дії, які проводяться з самими значеннями (що принципово відрізняється від простої кількості випадків з даними значеннями) з підрахуванням як всіх значень, так і інтервалів. Далі підраховується дисперсія за формулою:

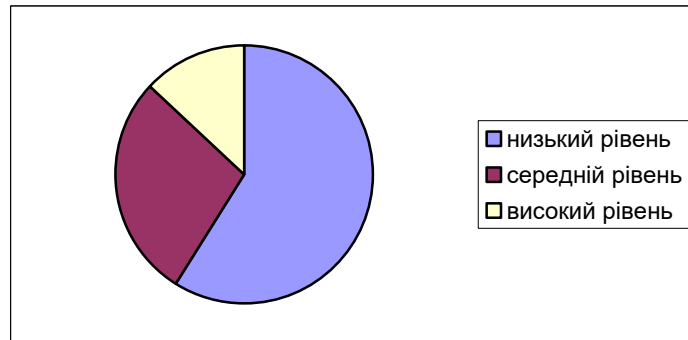
$$v = \frac{\sum_{i=1}^N (X_i - \bar{X})^2}{N}, \quad (4.2)$$

Чим більше дисперсія для даного розподілу, тим менш типове середнє геометричне, і чим менше дисперсія, тим більше типове середнє геометричне.

Експериментальна робота проводилася зі студентами вищих навчальних закладів. В якості експериментальної групи були взяті студенти гуманітарного факультету Краматорського економіко-гуманітарного інституту (м. Краматорськ) та студенти загально технічного факультету Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова. Першу контрольну групу склали студенти технологічного факультету Слов'янського державного педагогічного інституту. Другу контрольну групу склали студенти Державної податкової академії (м. Ірпінь). Третю групу склали студенти Глухівського державного університету. Таким чином розмір вибірки досягає 1200 осіб, що є достатнім, на рівні точності $\pm 2\%$, робити висновки про підтвердження нашої гіпотези. Розмір вибірки було оптимізовано за допомогою таблиці визначення розміру вибірки [4, С. 517].

На першому етапі (1998 р.) була використана методика “Асоціації” [2] з метою визначення рівня національної самосвідомості студентів та формування експериментальної групи та контрольної групи 1. На першому етапі експериментальна і контрольна група показали наступні результати: низький рівень національної самосвідомості мали сто сімдесят сім осіб (59%); середній рівень національної самосвідомості мали вісімдесят чотири особи (28%); високий рівень національної самосвідомості тридцять дев'ять осіб (13%).

Розподіл вибірки національної самосвідомості

На другому етапі (1998–2001 рр.) відбувалося впровадження в навчальний процес програми спецкурсу “Національна самосвідомість як загальнолюдська цінність”, який був розрахований на сорок годин лекцій та двадцять вісім годин семінарських занять. Програма має два розділи, які пов’язані між собою логічно, і спрямована на формування національної самосвідомості і підвищення загального культурного рівня студентів [5]. Куратори мали можливість вільно обрати один з напрямків залежно від власних уподобань. Кожний з цих напрямків має певну логічну побудову і передбачає проведення різноманітних виховних заходів та складається з п’яти підрозділів, кожний з яких містить по десять тем. Також кураторам було запропоновано вести виховну роботу за певними напрямками, такими як: “Політична культура”, “Національна самосвідомість” [3]. Куратори мали можливість вільно обрати один з напрямків в залежності від власних уподобань. Кожний з цих напрямків має певну логічну побудову і передбачає проведення різноманітних виховних заходів та складається з п’яти підрозділів, кожний з яких містить по десять тем.

1.1. Політична культура

1.1.1. Усвідомлення ідеї українського державотворення

1.1.1.1. Бесіда. Етномовні та етнополітичні процеси серед українців “ближнього” і “далекого” зарубіжжя

Характеристика України. Чисельність українців в державі та поза її межами. Етномовні процеси серед українців “ближнього” і “далекого” зарубіжжя. Етнополітичні процеси серед українців “ближнього” і “далекого” зарубіжжя.

1.1.1.2. Лекція. Формування етнічного складу населення і сучасні етномовні процеси в Україні.

Етнос, субетнос, етнікос, нація Формування українського етносу. Етнічний склад міського і сільського населення України. Сучасні етномовні процеси в Україні.

1.1.1.3. Лекція. Українська ідея державотворення в творах українських філософів.

Сутність поняття “національна ідея”. Ідея українського державотворення в творах українських філософів. Чи тотожні національна ідея та ідея державотворення? Складові ідеї державотворення.

1.1.1.4. Бесіда. Націоналізм та державність.

Поняття “держава”, його зміст та сутність. Поняття “націоналізм” та його зміст. Націоналізм і державність.

1.1.1.5. Диспут. Націоналізм чи інтернаціоналізм – шлях до злагоди. Питання до обговорення: 1) Що ми розуміємо під націоналізмом? 2) Що ми розуміємо під інтернаціоналізмом? 3) У чому полягає злагода нації? 4) Який шлях ми обираємо?

1.1.1.6. Лекція. Конституція П.Орлика.

Передумови появи Конституції. Гетьман на вигнанні Пилип Орлик. Зміст та форма Конституції Орлика.

1.1.1.7. Лекція. Б.Хмельницький.

Державницька дипломатія Б.Хмельницького. Зносини з Польщею, Туреччиною, Росією. Політика щодо Кримського ханства. Українсько-російська угода 1654 року та її значення.

1.1.1.8. Лекція. І.Мазепа основні біографічні відомості. І.Мазепа – яскравий представник національної еліти. Державницька дипломатія. І.Мазепа і Петро 1. Боротьба з контр елітою. Діяльність у екзилі.

1.1.1.9. Лекція: “М.Грушевський”.

Основні бібліографічні відомості. М.Грушевський – яскравий представник національної еліти. М.Грушевський – перший президент незалежної України. Державницька діяльність. Боротьба з контр елітою. Останні роки.

1.1.1.10. Лекція С.Бандера.

Основні бібліографічні відомості. С.Бандера як крайовий провідник і новий виток бойової активності ОУН.. Міф про співробітництво з німецькою окупаційною владою. Політична діяльність С.Бандери за кордоном.

1.1.2. Політична система України.

1.1.2.1. Бесіда. Провідні ідейно-політичні концепції і доктрини сучасності.

Політичні доктрини лібералізму. Політичні доктрини консерватизму. Соціал-демократичні доктрини. Фашизм.

1.1.2.2. Лекція. Демократія як форма і спосіб організації суспільно-політичного життя.

Сутність демократії. Форми демократії. Принципи демократії. Механізм демократії та її елементи. Передумови демократії в Україні.

1.1.2.3. Бесіда. Громадське суспільство і держава.

Поняття “громадянське суспільство”. Права людини і права громадянина. Ознаки громадянського суспільства. Громадянське суспільство в Україні. Україна не має власних традицій формування громадянського суспільства. Чи підходить нам досвід суспільних систем західноєвропейських країн?

1.1.2.4. Лекція. Роль ідеології у сучасному житті.

Що таке ідеологія? Епістемологічний вимір, соціальний вимір та програмовий аспект ідеології. Різновиди ідеологій. Ідеологія та етика. Діалог політичних ідеологій у демократичних суспільствах. Когерентність ідеологій.

1.1.2.6. Бесіда. Перспективи соціальної ринкової економіки і роль права в її формуванні.

Соціальна ринкова економіка. Закони, що регулюють економічне життя. Пріоритети ринкової економіки.

1.1.2.7. Дискусія. Елітарна теорія в працях українських та західних політологів.

Питання до аудиторії: “У середовищі нашого сучасного суспільства з’явилися і “нові українці”. Чи можна їх характеризувати як еліту? Представники еліти, хто вони?”.

1.1.2.8. Лекція. Політична еліта і політичне лідерство.

Основні концепції політичної еліти. Політична еліта. Характерні риси політичної еліти. Політичне лідерство. Загальнонаціональне лідерство.

1.1.2.9. Бесіда. Інститут політичного лідерства в Україні.

Характерні риси та основні функції політичного лідера. Якості політичного лідера національного масштабу в екстремальних умовах функціонування суспільства. Чи сумісне загальнонаціональне лідерство з популізмом? Кого з сучасних політичних діячів можна вважати за лідера загальнонаціонального масштабу і чому?

113 Усвідомлення сутності сучасних політичних відносин.

1.1.3.1. Бесіда. Політична влада.

Основні види політичної влади. засоби здійснення. Форми правління і реалізації.

1.1.3.2. Бесіда. Держава як базовий інститут політичної системи суспільства.

Структура держави за поділом влади і за виконавчими функціями. Властивості держави. Ознаки держави.

1.1.3.3. Лекція. Особливості розвитку демократії в сучасній Україні

Можливості для розвитку демократії. Трансформація українського суспільства. Шляхи розвитку демократії. Межі ліберальної демократії.

1.1.3.4. Бесіда. Роль політичної свідомості і політичної культури в становленні особистості.

Політична свідомість і становлення особистості. Політична культура: зміст та становлення особистості. Чи необхідно брати участь у політичному житті?

1.1.3.5. Дискусія. Політична культура і національна самосвідомість.

Політична свідомість та її складові. Політична культура: зміст та характеристика. Становлення особистості.

1.1.3.6. Бесіда. Політичні партії та партійні системи.

Основні ознаки, структура та функції політичних партій. Класифікація політичних партій. Основні різновиди партійних систем.

1.1.3.7. Зустріч-знайомство з представниками суспільно-політичних рухів, які діють в регіоні: “Суспільно-політичні організації та рухи: мета і завдання”

1.1.3.8. Бесіда. Громадянська свідомість і її несумісність з тоталітаризмом і авторитаризмом.

Режим тоталітаристської псевдо колективності. Тоталітарна особистість. Від постоталітаризму до демократії. Громадянська свідомість (сутність, ознаки).

1.1.3.9. Лекція. Права і свободи громадян України в умовах НТР “Конвенція прав людини” і права громадянина України. Можливості сучасних технологій і забезпечення прав громадянина. Діалектична єдність прав і свобод громадянина. Права і свободи в індустріальному, інформаційному суспільствах.

1.1.3.10. Бесіда. Громадянське суспільство і держава.

Конституція України. Орієнтації населення, щодо певного суспільного ладу. Становлення громадянського суспільства.

1.1.3.11. Зустріч з представниками жіночих рухів та жінками-підприємцями: “Політичні права і свободи жінок в Україні”.

1.1.3.12. Бесіда. Культура державного керівництва і її вплив на становлення правового суспільства і формування політичної нації.

Державне керівництво. Правове суспільство. Політична нація та її характеристики.

1.1.4.2. Бесіда. Політична боротьба в умовах демократії

Політичні партії, рухи. Профспілковий рух. Цілі та засоби політичної боротьби.

1.1.4.3. Бесіда. Основні напрямки розбудови громадянського суспільства в Україні.

Взаємовідносини між людиною і політичною владою, між державою і громадянським суспільством.

1.1.4.4. Бесіда. Держава як знаряддя політичної влади.

Конституційний принцип розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову. Політична відповідальність.

1.1.4.5. Лекція. Політичний режим: типологія і основні характеристики.

Політичний режим. Основні типи політичних режимів та їх характеристика.

1.1.4.6. Бесіда. Національний екстремізм як завада формуванню політичної нації.

Витоки національного екстремізму (історичний аспект). Філософське і психологічне підґрунтя національного екстремізму. В чому полягає небезпека національного екстремізму для політичної нації. Історичний досвід запобігання проявам національного екстремізму.

1.1.4.7. Бесіда. Міжнародний досвід з формування політичної нації

Політична нація сутність та основні характеристики. Формування політичних націй.

1.1.4.8. Бесіда. Роль і значення політико-правової культури у боротьбі проти расизму, апартеїду, війни.

Політико-правова культура. Расизм як прояв низького рівня правової культури. Апартеїд як прояв низького рівня політично-правової культури.

1.1.4.9. Лекція. Право на участь у керівництві країною. (Поняття про самоврядування. Рівний доступ до державної служби.)

Мета: дати уявлення про принципи і методи управління державою. Розкрити сутність самоврядування.

1.1.4.9. Лекція. Політичні конфлікти і кризи в суспільно-політичному житті

“Холодна війна”. 1979-1991 рр. – нарощування ідеологічної ініціативи з боку Заходу. Мондіалісти і автохтони. Паралелі між в'єтнамо-китайською війною 1979 р. і афганською війною. Путч серпня 1991 р. “Шокова терапія”. Соціально-класові зрушення.

1.1.5. Усвідомлення власної політичної позиції.

1.1.5.0. Бесіда. Політична свідомість і політична культура.

Політична свідомість: умови виникнення та шляхи формування. Політична культура. Як співвідносяться політична культура і правова свідомість, політична і правова культура?

1.1.5.1. Бесіда. Політика і релігія.

1.1.5.2. Бесіда. Політичне прогнозування.

Прогнози. “Третій шлях” України. Політична стратегія України (зміст, складові, умови реалізації).

1.1.5.2. Бесіда. Політична свідомість і національна свідомість.

Структура політичної свідомості. Складові національної самосвідомості.

1.1.5.3. Лекція. Розвиток місцевого самоврядування в історії України.

Самоврядування народу: загальнополітичне тло, збалансування в загальнодержавних межах місцевого самоврядування і державного управління. Самоврядування народу: історичний аспект. Місцеве самоврядування: оптимізація втілення.

1.1.5.4. Дискусія. Права людини в посттоталітарному суспільстві.

Консервація прав людини. Чи можливе фактичне дотримання прав людини в посттоталітарному суспільстві?

1.1.5.5. Лекція. Причини і етапи еміграції.

Причини еміграції: політичні, економічні. Три хвилі еміграції.

1.1.5.6. Бесіда. Життя української діаспори.

Політичне життя української діаспори. Культурне життя української діаспори.

1.1.5.7. Лекція. Становлення української політичної системи.

Становлення політичної системи: від УНДО до Гельсінської спілки. Українське дисиденство. Сучасна політична система.

1.1.5.8. Бесіда. Політична нація. Основні характеристики.

Структура політичної нації. Характеристика політичної нації.

1.1.5.9. Бесіда. Шляхи формування української політичної нації.

Проблеми взаємовідносин між етносами. Моделі формування політичної нації.

1.1.5.10. Бесіда. Українська геральдика і державна символіка.

Геральдичні знаки часів Київської Русі-України. Прапори та герби козацької старшини. Державна символіка.

1.1.5.11. Бесіда. Символи державної влади в Україні.

Герб України (малий та великий). Гімн України. Конституція України.

1.2. Національна свідомість.

1.2.1. Сутність національної самосвідомості.

1.2.1.1. Бесіда. Український етнос у часі і просторі.

1.2.1.2. Бесіда. Теорія нації в працях українських та західних дослідників.

1.2.1.3. Обговорення книги Л.Ребета “Теорія нації”.

1.2.1.4. Лекція. Самосвідомість як усвідомлення сутності й сенсу людського буття.

Усвідомлення сутності людського буття. Відповідальність перед майбутніми поколіннями. Сенс людського буття. Структура самосвідомості.

1.2.1.5. Лекція. Національна самосвідомість у системі загальнолюдських цінностей.

Загально людські цінності. Співвідношення етнічних, національних і загальнолюдських цінностей.

1.2.1.6. Лекція. Національна самосвідомість українців: історичний екскурс.

Феномен української національної ідеї. Романтизм і національна самосвідомість. Вплив історичних умов на формування національної самосвідомості.

1.2.1.7. Бесіда. Ідеологія націоналізму.

Поняття “націоналізм”. Націоналізм як ідеологічна течія.

1.2.1.8. Бесіда. Філософські засади формування національної самосвідомості.

Витоки проблеми національної самосвідомості в філософії. Сучасна філософія про національну самосвідомість.

1.2.1.9. Бесіда. Психологічні засади формування національної самосвідомості.

Нормативний образ людини в імпліцитній теорії. Національний характер чи національна психіка?

1.2.1.10. Диспут. Націоналізм чи космополітизм – за чим майбутнє?

Чи можна бути водночас націоналістом і людиною світу?

1.2.1.11. Дискусія. Український національний характер: міфи чи реальність?

Національний характер, що це? Прояви національного характеру.

1.2.1.12. Бесіда. Українська ментальність і шляхи її подальшого розвитку.

Трансформація поняття “ментальність”. Чи тотожні ментальність і національна самосвідомість?

1.2.1.13. Бесіда. Образ матері в українській ментальності.

Культ матері. Символи матері в українському мистецтві. Образ Берегині в українській культурі. Оспівування матері в сучасних творах мистецтва.

1.2.2. Формування позитивних стереотипів.

1.2.2.1. Бесіда. Національні стереотипи і “образ ворогів”

Природа стереотипів. Національні стереотипи: позитивні і негативні. Функції стереотипів. “Образ ворога” – захисна реакція нація.

1.2.2.2. Обговорення книги В.Жаботинського “Вибрані статті з національного питання”.

1.2.2.3. Бесіда. Ксенофобія як прояв інстинкту етнічної ізоляції.

Етнічна ізоляція та її наслідки. Природа ксенофобії. Умови виникнення ксенофобії у представників різноманітних етнічних груп.

1.2.2.4. Обговорення книги Мартена Феллера “Пошуки, спогади, роздуми єврея, який пам’ятає своїх дідів, про українсько-єврейські взаємини. Особливо про нелюдське і людське в них”. – Дрогобич, 1998. – 376 с.

1.2.2.5. Бесіда. Національна та етнічна приналежність людини.

Етнічна приналежність людини. Визначення національної приналежності людини. Біетнічність.

1.2.2.6. Обговорення книги Е.Сміта “Національна етнічність”.

1.2.2.7. Бесіда. Культура міжетнічного спілкування. Структура міжетнічного спілкування.

1.2.2.8. Бесіда. Культурний шок: конфлікт етностереотипів.

Етностереотипи та їх характеристика. Культурні взаємодії та їх сприйняття. Як ми сприймаємо представників інших націй (можна запропонувати проєктивну методику “Асоціації” з метою визначення стереотипів співрозмовників).

1.2.2.9. Дискусія. Етнічні стереотипи – добро чи зло?

Чи допомагають етнічні стереотипи виживанню нації? Етнічні стереотипи – орієнтири для міжетнічного спілкування?

1.2.2.10. Диспут. Чи можлива дружба між народами?

Чи може один народ товаришувати з іншим? Чи можна приносити в жертву національні інтереси заради дружби між народами?

1.2.2.11. Лекція. Поняття і приклади геноциду в минулому і сучасному

Причини та умови виникнення геноциду. Лінгвоцит. Трайбалізм.

1.2.3. Ознайомлення з національною ідеєю українського державотворення

1.2.3.1. Бесіда. Виховання толерантного становлення до представників інших етносів за допомогою поетизації і романтики.

Приклади взаємодій між представниками різних етносів. Художні твори як один з засобів виховання толерантного ставлення до представників інших етносів.

1.2.3.2. Дискусія. Націоналізм і патріотизм.

1.2.3.3. Бесіда. Драгоманов і Донців (підходи до державотворення та завдань національної еліти).

Державницька ідея М.Драгоманова. Оцінка поглядів М.Драгоманова І.Франком. радикалізм Д.Донцова.

1.2.3.4. Бесіда. Національний екстремізм та його наслідки.

Екстремізм як відповідь на порушення національних прав. Національний екстремізм як вияв політичної боротьби. Шкідливість екстремізму для національного розвою.

1.2.3.5. Дискусія. Проблеми утвердження державного суверенітету України в сучасних умовах.

Передумови незалежності. Чи відбулась Україна як сучасна європейська держава? Чим підкріплюється державний суверенітет України?

1.2.3.6. Бесіда. Українська мрія та національна ідея.

Навколо ж якої ідеї об'єднаємось? Обумовленість звернення до національної ідеї у кризові періоди. Трактування національної ідеї.

1.2.3.7. Бесіда. Співвідношення загальнолюдських і національних цінностей.

Національні цінності та їх характеристика. Чи існують протиріччя між загальнолюдськими і національними цінностями?

1.2.3.8. Дискусія. Ціннісні орієнтири сучасної молоді.

1.2.3.9. Лекція. Роль і місце України у відносинах з державами колишнього СРСР.

Самовизначення України у світовій співдружності по осі "Схід-Захід", або "Європа чи Євразія". Народ як гарант історичної спадкоємності.

1.2.4. Усвідомлення багатства народних традицій та звичаїв і краси, мелодійності української мови

1.2.4.1. Бесіда. Українська мова – державна мова

Функції державної мови. Культура мовлення. Мовні обов'язки громадян.

1.2.4.2. Диспут. Одномовність чи білінгвізм?

1.2.4.3. Зустріч з представниками масової інформації (редакторами та журналістами місцевої преси, радіо телебачення) на тему: "Державна мова в засобах масової інформації".

1.2.4.4. Творчий вечір. Барви української мови.

1.2.4.5. Бесіда. Національні особливості нашого регіону та їх вплив на формування національної самосвідомості.

1.2.4.6. Лекція. Традиції та звичаї українського народу.

Народні традиції. Звичаї та їх значення в житті людини.

1.2.4.7. Лекція. Трудова обрядовість українського народу.

Трудовий календар українця. Трудові обрядові свята та їх виховні можливості. Прилучення до трудової обрядовості.

1.2.4.8. Бесіда. Українські традиції дошлюбного спілкування і шлюбу.

Особливості дошлюбного спілкування. Права і обов'язки хлопців та дівчат.

1.2.4.9. Бесіда. Весільна обрядовість.

Українське весілля. Трансформація народних звичаїв.

1.2.4.10. Творчий вечір. Українська національна пісня.

Народні пісні. Пісні та романси літературного походження (Автори: С.Климовський, І.Котляревський, Є.Гребінка, В.Забіла, М.Петренко, О.Афанасьєв-Чужбинський, А.Шашкевич). Виступ самодіяльних співаків та музичних гуртів.

1.2.5. Усвідомлення людиною своєї етнічної ідентичності, національної належності.

1.2.5.1. Відвідування етнографічної виставки в місцевому краєзнавчому музеї.

1.2.5.2. Відвідування виставок майстрів народних ремесел.

Обговорення проблеми збереження національної культури.

1.2.5.3. Читацька конференція за творами С.А.Бандери.

1.2.5.4. Конференція з участю ветеранів другої світової війни: “ОУН. та УПА в роки Другої світової війни”.

1.2.5.5. Конкурс плакатів на націоналістичну тематику “Герої Крут”.

1.2.5.6. Бесіда. Національна еліта, псевдоеліта і контр еліта.

1.2.5.7. Лекція. Вплив діаспори на формування національної самосвідомості українців.

Культурне життя діаспори та його вплив на формування національної самосвідомості українців. Участь представників діаспори у культурному відродженні.

1.2.5.8. Читацька конференція за творами Д.Донцова.

1.2.5.9. Конкурс-есе серед студентів вищого навчального закладу “Національні герої”.

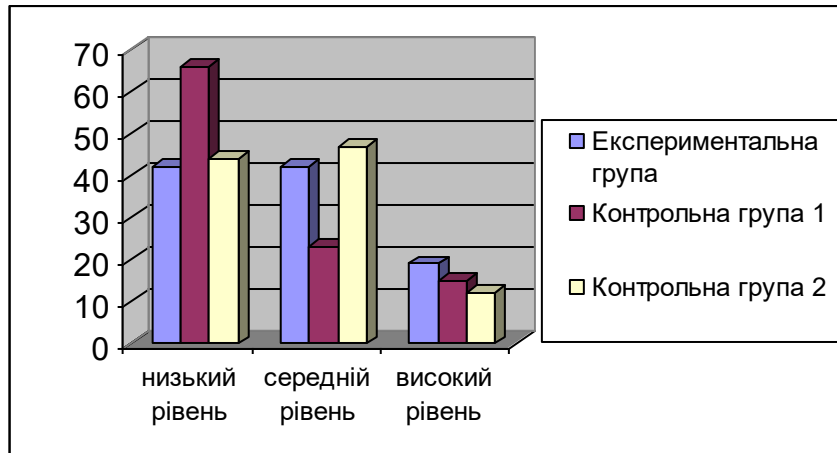
1.2.5.10. Диспут. Інтелігенція: підбурювач чи миротворець?

До кожного заходу розроблені стилі методичні поради та подано список літератури на допомогу щодо його підготовки та проведення.

Наприкінці навчального року 1999-2001 рр. з студентами таких груп: експериментальної, контрольної 1; контрольної 2 були проведені методики “Асоціації” та “Визначення рівня національної самосвідомості” [2]. Слід відзначити, що в експериментальній групі та контрольній 1 групі було зафіксовано зміни у порівнянні з попередніми результатами визначення рівня національної самосвідомості.

Діаграма 2.

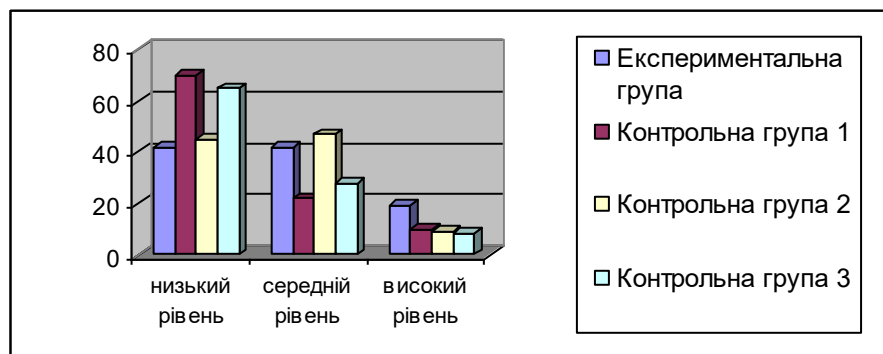
Розподіл вибірки національної самосвідомості

Третій етап відбувся наприкінці 2001-2002 навчального року.

У всіх чотирьох групах було проведено дослідження з метою визначення рівня національної самосвідомості за допомогою “Асоціації” [2]. Як ми бачимо з діаграми, якісні складові середньо геометричного досить показові, більшість респондентів експериментальної та контрольної 2 груп мають середній та високий рівень національної самосвідомості. Кількісні та якісні результати дозволяють нам альтернативні гіпотези.

Діаграма 3.

Таблиця 2.

Група	Етап 1		Етап 2		Етап 3	
	X	v	X	v	X	v
ЕГ	22,371	0,270	19,43	0	20,103	0,0003
КГ 1	23,757	-0,0004	24,857	-0,0003	22,027	-0,0003
КГ 2			22,457	-0,0003	20,44	0
КГ 3					20,637	0,619

$$B = [(20,103-22,371)-(22,027-23,757)] - [(20,44)+(20,103-20,637)]=-20,444.$$

Підбиваючи підсумки ми можемо зробити висновок, що присутні результати впливу незалежної змінної на залежну, а отже запропоновані нами методи формування національної самосвідомості досить ефективні.

Література

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗИН, 1998. – 204 с.
2. Борисов В.В. Методики дослідження проблеми виховання національної самосвідомості // Виховання національно свідомої особистості / За ред. Д.О.Тхоржевського. – Київ, 2000. – 42 с.
3. Виховання національно свідомої особистості / За ред. Д.О.Тхоржевського. – Київ, 2000. – 42 с.
4. Джером Б.Ман гейм, Ричард К.Рич. Политология. Методы исследования: Пер. с англ. / Предист. А.П.Соколова. – М.: Издательство “Весь мир”, 1997.
5. Програма спецкурсу “Національна самосвідомість як загальнолюдська цінність”. – Київ, 1999.
6. Nachmias D. Publik Policy Evaluation. – Nev York: St. Maetin’s Press, 1979. – P.21.

Босак Н.Ф.

СТАНОВЛЕННЯ ДИКЦІЙНОЇ НОРМАТИВНОСТІ МОВЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ВНЗ ОСВІТИ

І. Підготовча стадія. Мета цієї стадії полягала в попередній підготовці слухового і вимовного апаратів студента групи до правильного сприйняття і відтворення звуків української мови. На цьому етапі застосовувалися підготовчі вправи, виконуючи які, першокурсники самостійно встановлювали залежність між візуальними (артикуляційними) й акустичними характеристиками звуків, завдяки аналізу кінорентгенсхем, які дають змогу побачити процес артикуляції в розгорнутому вигляді, порівняти зміни в положенні того чи іншого мовного органа під час вимовляння певного звука.

Підготовчі вправи на розвиток артикуляції голосних і приголосних звуків української мови проводилися у такій послідовності: користуючись маленьким дзеркальцем, кожен студент групи перевіряв правильність артикуляції потрібного звука, відповідно до описів характеристики голосного чи приголосного, представлених у вигляді рентгенографічних даних, які подаються у довідковій літературі [1], дотримуючись інструкції викладача-фонетиста: “Перевірте перед дзеркалом правильність Вашої артикуляції кожного звука. Вимовте потрібний звук не поспішаючи, з короткою зупинкою після кожного, спочатку мовчки, далі